

Wenzeslaus Wieden en het achterglasschilderij 'De Haven van Oostende'

door Eddy MASSCHALCK

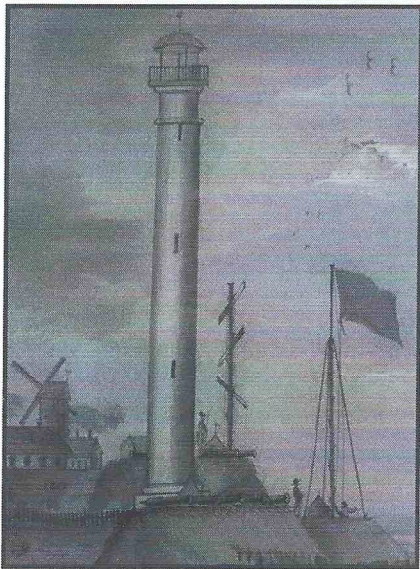
Wenzeslaus Wieden, 'De Haven van Oostende', 1813, 48 x 64cm

Oostenrijk-Hongarije en Silezië

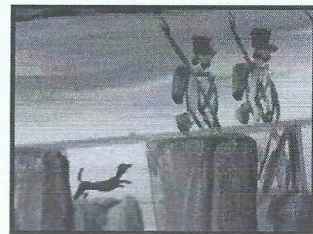
In 1740 erft Maria Theresia het Oostenrijks-Hongaars imperium. Ze moet al direct haar rechten verdedigen tegen koning Frederik II van Pruisen die in 1742 Silezië annexeert. De Vrede van Aken (1748) bepaalt dat Pruisen Silezië mag behouden. De Oostenrijkers kunnen echter het verlies van Silezië niet verteren en sluiten een monsterverbond met Frankrijk, Rusland, Zweden en Saksen, teneinde Silezië te heroveren. Pruisen verzet zich, met de steun van Engeland, tegen de alliantie. In 1756 begint Frederik II de Grote een invasie van Saksen. Het is het begin van de Zevenjarige Oorlog (1756-1763). Na heel wat veldslagen tekent Maria Theresia een vredesverdrag (Hubertusberg, 1763) waarbij Pruisen Silezië mag behouden.

Het Oostenrijks-Hongaarse rijk onder Maria Theresia strekt zich uit van de Adriatische Zee tot de Noordzee, met als enige zeehavens Triëst in het zuiden en Oostende in het noorden. Oostende wordt ontwikkeld tot een internationale haven en kent een buitengewone bloei. In 1776 wordt een eerste handelsdok gebouwd.

Detail uit 'De Haven van Oostende', Wieden 1813: vuurtoren gebouwd in 1771 (gebruikt tot 1860, gesloopt in 1944). Seinmast met rode vlag, een semafoor, gebouwen en een molen.

Er loopt ook een hondje (6 mm) in het beeld

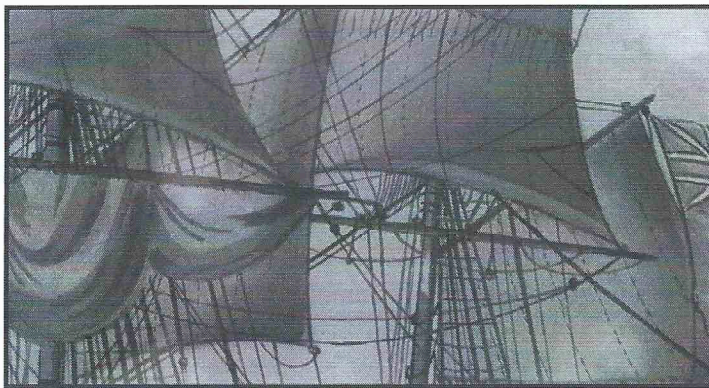
Na de dood van Maria Theresia in 1780 komt Jozef II op de troon. Hij is sterk beïnvloed door de Verlichting en voert heel wat liberale hervormingen door: persvrijheid, godsdienstvrijheid, emancipatie van de Joden, minder pracht en praal aan het hof, afschaffing van marteling en lijfeigenschap, ... Reeds in 1781 brengt keizer Jozef II een bezoek aan Oostende, die tot vrijhaven wordt verklaard. Oostende groeit uit tot een internationaal handelscentrum. Er wordt nog een tweede handelsdok gebouwd.

Achterglasschilderijen

Silezië was een centrum van glas-industrie. Achterglasschilderen behoorde er tot de traditie. Achterglasschilderen bestaat al vele eeuwen. Men gebruikte de techniek bv. voor het versieren van vazen, schalen, enz. In de 17de eeuw wordt het ook gebruikt om landschappen en portretten te schilderen. In de 18de eeuw wordt godsdienst het hoofdthema.

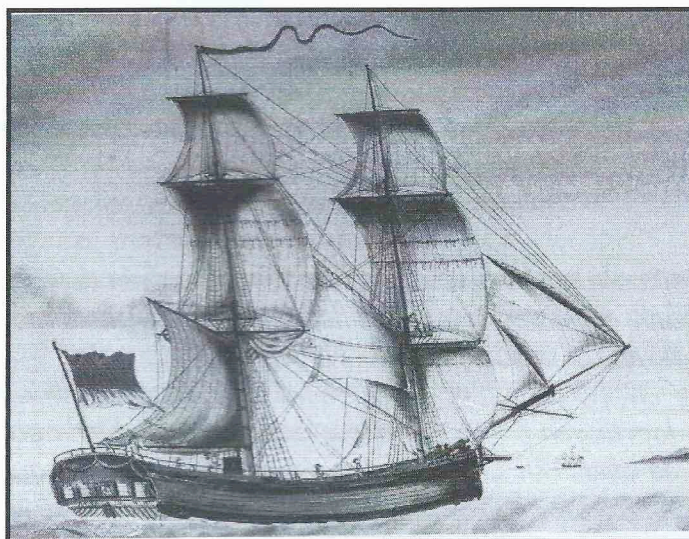
Het **maritieme** achterglasschilderij begint zich pas te ontwikkelen in de tweede helft van de 18de eeuw. Het oudst bekende scheepsportret dateert van 1757 (Lübeck). De klanten waren kapiteins, reders, scheepsbouwers, zeelui. De schilders streefden ernaar om een zo getrouw mogelijk beeld van het schip te maken. Het moest de kritiek van de opdrachtgevers kunnen doorstaan.

Bij een achterglasschilderij wordt er geschilderd aan de achterkant van een glazen plaat, zodanig dat het volledige tafereel kan gezien worden aan de voorkant. Wat in gewone schilderijen laatst geschilderd wordt, wordt in een achterglasschilderij meestal eerst geschilderd. Men moet dus exact weten waar bv. de lijnen van de tuigage verdwijnen achter de zeilen, masten, kajuiten, scheepsromp... en waar ze terug zichtbaar worden. Als men in het begin een detail vergeet, bv. een anker, kan het achteraf niet bijgeschilderd worden. Van de golven worden bv. eerst de schuimranden geschilderd, dan pas de rest. Van de luchten eerst de wolken, dan de rest.

Detail uit 'De Haven van Oostende', Wieden 1813. Van een zeil worden bv. eerst de details zoals de naden en gordingen geschilderd, pas nadien komt het zeildoek.

Meestal vertrekt men van een gedetailleerde bestaande tekening. Wat links staat op de tekening moet rechts geschilderd worden. Ook de tekst moet in spiegelbeeld geschilderd worden, wat soms duidelijk opvalt. Een ander aspect is het glas waarop geschilderd wordt. Doordat in de 19de eeuw het glas nog niet zo vlak is als nu, weerspiegelen de achterglasschilderijen op een levendiger manier het opvallende licht.

Het eerst bekende maritiem achterglasschilderij in Vlaanderen dateert van 1805. Het schilderij stelt een Franse brik voor. Aan de grote top een rode wimpel met Franse kleuren. Op het schip staat W.W., dat staat voor Wenzeslaus Wieden. Het schilderij bevindt zich in het MAS te Antwerpen.

Wenzeslaus Wieden wordt in 1769 te Langenau geboren. Langenau (nu Skalice) ligt in Silezië (nu Tsjechië). Langenau was bekend als glascentrum. Na de Zevenjarige Oorlog (1756- 1763) ging de Centraal Europese glasindustrie echter door een crisis. Veel glaswerkers emigreerden, ondermeer naar Zuid –Bohemen en andere gebieden. Wanneer Wieden in Oostende terecht komt is niet geweten. Hij staat bij de burgerlijke stand te Oostende in 1802 (Wieden is dan 33) en 1804 geregistreerd als **glashandelaar**. Wieden verblijft in Oostende tot aan zijn overlijden op 29 september 1814. Hij is dan pas 45.

Dankzij Wieden wordt Oostende in het begin van de 19de eeuw het belangrijkste centrum van maritieme achterglasschilderijen in Europa. Later wordt Oostende hierin gevolgd door Antwerpen. In Oostende sterft de kunst uit rond 1870, in Antwerpen eind 19de eeuw.

Oostende ten tijde van Wieden, 1792-1805

In de periode dat Wieden in Oostende woont, is het er zeer woelig. Er gebeurt enorm veel die een diepe indruk nalaat op zijn bewoners en dus ook op Wieden.

In 1789 breekt de Franse Revolutie uit. Wieden is dan 20 jaar oud. Op 6 november 1792 worden de Oostenrijkers door de Fransen verslagen bij Jemappes. De week daarop verlaat het Oostenrijks garnizoen Oostende. Vele ingezetenen vluchten naar Zeeland of Engeland. Het garnizoenloze Oostende wordt op 15 november 1792 door de Fransen bezet. Al op 16 november lopen een Frans fregat en een korvet de haven binnen. De volgende dag worden alle burgers opgetrommeld om op de Grote Markt, in aanwezigheid van de Franse bemanning, de plechtige aanplanting van de vrijheidsboom bij te wonen. Maar er worden ook etenswaren opgeëist voor de verwachte bezettingstroepen. Nog 2 dagen later komt de hoofdmacht van de bezettingstroepen toe, onder het bevel van kolonel Maschalk. Nadien komen nog meer troepen toe: infanterie, artillerie, cavalerie. Allerlei goederen worden opgeëist. Op 3 maart 1793 wordt Oostende officieel bij Frankrijk aangehecht

18 maart 1793, de slag bij Neerwinden. De Fransen verliezen tegen de Europese coalitiemacht: Oostenrijk, Pruisen, Engeland, de Nederlandse Republiek en Spanje.

Op 30 maart versperren vijf Engelse brikken de havengeul en verhinderen aldus de afvaart van 4 Franse schepen. De Franse bezetting (2000 man) verlaat de stad. De Britten zeilen de haven binnen en de bemanning wordt als bevrijdingsleger onthaald. De Franse schepen vallen ten prooi aan de roofzucht van de bevolking. Op 4 april 1793 doen de Oostenrijkers opnieuw hun intrede. De vrijheidsboom wordt in brand gestoken. Op 5 april komen nog meer Oostenrijkse huzaren toe en landen ook Engelse troepen. De Oostenrijkse en Engelse troepen worden op 8 april plechtig ontvangen op de Grote Markt. De gilden organiseren op 14 april een groot volksfeest:

‘Om 10 uur werd de dubbele arend afgehaald uit het gildenhof van St-Andries om te worden herplaatst. De stoet werd voorafgegegaan door de gilden van St.Andries, allen in uniform, met vliegende vaandels, standaard en slaande trom. Hierna volgen de ganse vissersmaatschappij elk met een vlag en vergezeld met een mooi muziek. Deze werden gevolgd door 24 mannen in harnas en daartussen 6 engelen. Deze droegen de dubbele arend liggend op een fluwelen kussen met zijde overdekt. Drie engelen droegen elk een standaard met de stadswapens op. Zij werden gevolgd door een groot aantal vissers. Deze stoet werd afgesloten door de gilden van St. Sebastiaan, eveneens met vliegende vaandels en slaande trom. Deze stoet is opgetrokken naar de Grote Markt waar zij de Magistraat, de overheden, de vreemde consuls enz. zijn gaan ophalen om dan gezamenlijk naar de Grote kerk te trekken, waar zij de zegen vroegen over de dubbele arend. Dit geschiedde met alle pracht en praal. Daarna trok de stoet naar de kaai waar men onder vreugdekreten de staak met de dubbele arend, met daarboven een goudvergulde kabeljauw, heeft geplant. De beiaard speelde en de klokken luidden. Tevens werden alle kanonnen, zowel van de stadswallen als van de liggende schepen, afgevuurd. Alle schepen waren bevlagd. ... Deze staak, geplant tegen de Visserskaai op tien stappen voor het wachthuis, was omringd door een vierkant voetstuk waarop, op een zijde, een gekroonde dubbele arend die zijn bliksems uitspreidde over de rode jacobijnsmuts

(met de tekst: 'liberté, égalité Française') en boom, die daardoor in brand geraakten en tot een hoopje vervielen, geschilderd stond. Op een andere zijde was een haan met rode muts geschilderd die al vliegend een pijlbos met wapens en vrijheidsboom achter zich aansleepte. De bliksemstralen der wapens van de Verenigde Mogendheden staken dit alles in brand en hieronder stond: 'ut en tut, het liedjen is ut'.

's Avonds was de gehele stad verlicht en andermaal speelde de beiaard, luidden de klokken en werden de kanonnen afgevuurd. De heren van de St-Andriessgilde vereerden de burgers met een gratis bal in hun grote gildenzaal. (Uit 'Dagboek van de Franse Tijd', bewerkt door A.G. Driessen).

Op 22 april komen nog eens 27 schepen aan met Engelse troepen. Er worden meer dan 1000 paarden en oorlogsmateriaal ontscheept. De Fransen beginnen echter aan de herovering van de Nederlanden. 16 juni zetten 72 Engelse schepen nog eens 8000 man aan wal. De stad is boordevol.

Er wordt flink gewerkt aan de verdediging van de stad: kanonnen, brede grachten, palissades. Er komen ook steeds meer vluchtelingen (soldaten en boeren). 4 november wordt nog eens 2000 man cavalerie ontscheept. 5 november wordt door de Fransen in de havengeul een Franse kotter tot zinken gebracht teneinde de geul te blokkeren. Dit belet niet dat op 9 december 60 Engelse schepen de haven verlaten met aan boord talrijke gekwetsten. Januari 1794 begint men Oostenrijkse en Engelse strijdkrachten te evacueren. Juni: het Franse leger begint Oostende te naderen. Er wordt haastig geëmigreerd, meestal naar Zeeland. Ook burgemeester A.J. Van Iseghem en notabelen vluchten de stad uit. Op 26 juni is er de Franse overwinning bij Fleurus. In Oostende worden 11000 Engelse soldaten aan wal gezet maar in allerijl terug ingescheept. Op 28 juni breekt er paniek uit in de stad. De laatste Engelse troepen schepen in op 30 juni 1794.

2 juli 1794, 15000 republikeinse troepen doen nu voor de tweede keer hun intrede.

Op 10 juli 1794 krijgt de Grote Markt al opnieuw een Vrijheidsboom. Op 11 juli wordt tijdens de nacht, de dubbele arend, op de Visserskaai geplant op 14 april 1793, afgebroken. Winkels en stapelhuizen worden leeggeplunderd door de Fransen. Eigendommen worden aangeslagen. Engelse oorlogsschepen kruisen voor de kust en lossen nu en dan enkele schoten. Daarenboven is de winter van 1794 één van de koudste van de eeuw. Er is veel honger en ellende. In 1795 wordt het stadsgarnizoen door de Fransen op meer dan 5000 man gebracht. Op 1 september 1795 is er vóór de stad een zeegevecht tussen Engelse en Franse bodems. Op 8 oktober vieren de Franse bezetters de annexatie van België. Op 25 december 1795 is er al weer een zeegevecht voor Oostende.

Detail uit 'De Haven van Oostende', Wieden 1813.

Ook de religieuzen krijgen het nu moeilijk. In november 1795 moeten de religieuze gemeenschappen (Kapucijnen, Oratorianen, Witte – en Zwarte Zusters) hun identiteit, roerende en onroerende goederen aangeven. Op 3 maart 1796 wordt elke godsdienstbeoefening in openlucht verboden, bv. geen processies meer, geen belgerinkel meer bij het brengen van het H.Oliesel, niet venten met St.Hubertusbroodjes, geen zegen meer boven het graf...Januari 1797, alle geestelijke kledij wordt verboden. Juni 1797, de paters Kapucijnen worden hardhandig uit hun klooster verdreven. Ze zullen nooit meer terugkeren. Augustus 1797, alle uiterlijke kentekenen van de katholieke godsdienst moeten verdwijnen. September 1797, de Sint –Pieterskerk is zonder priester en wordt gesloten. Februari 1798 verlaten de Zwarte Zusters (Augustinessen) vrijwillig de stad. September 1798 wordt het Kapucijnenklooster kazerne. In november worden kerkmeubelen, kerkelijke gewaden en ornamenten openbaar verkocht. Verscheidene priesters worden gevangen gezet. De Witte Nonnen (Conceptionisten) volgen het voorbeeld van de Zwarte Zusters. Mei 1799 worden de klokken van de hoofdkerk naar beneden gehaald om er kannonnen van te maken.

De toestand voor de religieuzen zal slechts verbeteren na 15 juli 1801, het Concordaat tussen Napoleon en Paus Pius VII. De katholieke godsdienst wordt erkend en de geestelijken krijgen een bezoldiging. Juni 1802 wordt de Sint-Pieterskerk plechtig heropend en wordt er een processie met zeewijding georganiseerd. Augustus 1802 wordt de Kapucijnenkerk terug opengesteld.

Op 6 maart 1796 eist de Franse Republiek tolrechten op de schepen die Oostende binnenvaren. Daardoor is de stad niet langer een vrijhaven (in 1781 toegekend door Jozef II). De beloftevolle toekomst van Oostende als internationale zeehaven komt tot een einde..

In mei 1796 wordt het dragen van de driekleurige kokarde en het bijwonen van openbare plechtigheden verplicht. In de haven worden af en toe Engelse en Franse gevangenen uitgewisseld.

Op 17 oktober 1797 wordt het Vredesverdrag van Campo Formio gesloten. Oostenrijk doet afstand van de Zuidelijke Nederlanden aan Frankrijk. Dit wordt in Oostende gevierd met kanonschoten en klokkengelui. Op 25 oktober 1797 wordt Arnould Muscar de nieuwe

plaatscommandant. De vestingen, sluizen en dijken die praktisch dagelijks door de Engelsen bestookt worden, krijgen een grondige opknapbeurt.

Op 13 februari 1798 brengt Napoleon Bonaparte incognito een werkbezoek aan de stad. De stad zou kunnen dienen als uitvalsbasis voor de verovering van Engeland. Napoleon zal later, als eerste consul en keizer, nog vier keren naar Oostende terugkomen. (juli 1803, augustus 1804, mei 1810 en september 1811). Kort daarop begint Napoleon aan zijn expeditie naar Egypte. Het gros van de Oostendse troepenmacht wordt meegestuurd richting Egypte. Slechts 150 grenadiers blijven achter. Oostende kan weer wat vrijer ademen.

Op 19 mei 1798 verschijnen onverwachts 37 Engelse oorlogsbodems voor de kust. Ze openen het vuur op de stad. Enkele uren later ontscheept een detachement van 2000 soldaten in de duinen ten oosten van de haven. Hun voornaamste doel is de sluizen van Slijkens te vernietigen en aldus de bevoorrading van de stad af te snijden. Het bombardement veroorzaakt branden, dood en vernieling. Er heerst wanorde en paniek in de stad. Muscar weigert de stad over te geven. Een felle westenwind dwingt de Engelse fregatten uit de kustwateren te blijven en dus de gelande manschappen in de steek te laten. Op 20 mei blazen de Engelse geniesoldaten de sluizen van Slijkens op. Ze geraken echter afgesneden door het kanaalwater dat de omliggende gebieden overstroomt. Het kleine Franse garnizoen kan nu de Engelsen tot overgave dwingen. Er vallen vijfhonderd doden bij de Engelsen en 1500 worden gevangen genomen. Muscar onderhandelt een stoppen van de beschieting in ruil voor een menselijke behandeling van de gevangenen. De Engelse flottielje staakt het bombardement en keert huiswaarts. De gevangenen worden naar Frankrijk overgebracht. Het merendeel van de Oostendenaars is Muscar erkentelijk voor het behoeden van de stad tegen een totale vernietiging tengevolge van de bombardementen. Tengevolge van de raid wordt door het Directoire in Parijs voor Oostende de staat van beleg uitgeroepen. In juni 1798 wordt de garnizoensbezetting fors verhoogd tot 20.000 man. Muscar wordt bevorderd tot kolonel. Oktober 1800 huwt Muscar met Isabelle Thérèse Van Iseghem, nicht van de ex-burgemeester. En er is een straat die naar Muscar genoemd wordt.

Op 9 november 1799 grijpt Napoleon de macht en hij wordt Eerste Consul. April – mei 1800: er zijn weer zeegevechten voor onze kust. November-december worden meer dan 100 zeelieden opgeëist en naar Brest gevoerd. Februari – maart 1801: vredesonderhandelingen met Oostenrijk en Engeland, dat brengt rust en hoop in de stad. Op 1 augustus 1801 worden echter alle aan wal zijnde vissers verwacht op een algemene vergadering. Alle aanwezigen, jong en oud, worden op staande voet ingelijfd in het republikeinse leger en naar Frankrijk gevoerd om er te dienen als matroos op de nieuwe Franse oorlogsbodems. (De Engelse admiraal Nelson had in augustus 1798 de Franse vloot vernietigd nabij Aboekir). Op 1 oktober 1801 komt er een einde aan de oorlog tussen Engeland en Frankrijk (bekrachtigd door het Verdrag van Amiens, maart 1802). Napoleon is nochtans nog steeds ten volle geïnteresseerd in een invasie van Engeland.

Begin 1802 zit Oostende economisch volledig aan de grond. Geen enkel zeeschip is nog zeilklaar. Gezien de de sluizen van Sas-Slijkens nog niet hersteld zijn, is er ook geen binnenscheepvaart. De dokken worden uitgebaggerd, de kustvaart en de visvangst herleven langzaam. Op 15 december 1802 wordt de staat van beleg van Oostende opgeheven.

Al in mei 1803 zegt Engeland het Verdrag van Amiens feitelijk op door een embargo uit te vaardigen tegen elk schip dat onder Franse vlag een Britse haven aandoet. Napoleon wil nu langsheen de kusten van Brest tot Vlissingen een invasieleger uitbouwen en door middel van

een expeditievloot bij verrassing Londen bezetten. In de duinen ten oosten en ten westen van Oostende worden 25000 manschappen ondergebracht. Napoleon bezoekt Oostende voor de tweede keer, op 10 juli 1803. Op 11 juli 1803 wordt er ondermeer besloten: *'Les ingénieurs des travaux maritimes feront les travaux nécessaires pour établir, à la tête de la jetée de l'est, de l'entrée d'Ostende, une plateforme capable de contenir cinq pièces de 36, et trois de 36 à la tête de la jetée de l'ouest.* In de herfst beginnen militaire ingenieurs met de constructie van de kanonneerplatforms op de staketselhoofden. Het oostelijke platform wordt 'batterie du musoir' of 'fort Napoléon' genoemd (niet te verwarren met het huidige fort Napoleon).

*Detail uit 'De Haven van Oostende'
Wieden, 1813.*

*De Franse soldaten hebben hun shako
(typische hoed) op.*

Op 18 mei 1804 kroont Napoleon zichzelf tot keizer. De voorbereidingen tot de landing in Engeland veroorzaken een geweldige drukte in Oostende en langs de hele kust. De vissersvloepen worden opgeëist en de meeste vaartuigen omgevormd tot landingsboten. Van 11 tot 15 augustus 1804 bezoekt Napoleon Oostende voor de derde keer, ondermeer voor een algemene inspectie van de vestingwerken.

Medio 1805 sluiten Engeland, Oostenrijk, Rusland, Napels en Pruisen een coalitie. De invasie van Engeland is nu niet langer van primordiaal belang. Op 21 oktober 1805 wordt de Frans-Spaanse vloot nabij Trafalgar door de Engelse vloot, onder leiding van admiraal Nelson, vernietigend verslagen. Dit keldert meteen ook Napoleons invasieplan van Engeland. Nelson sneuvelt er aan boord van het vlaggenschip 'Victory'. Om Engeland op de knieën te krijgen zullen vanaf nu eerder economische dan militaire middelen ingezet worden. De Fransen verliezen dan ook alle belangstelling voor Oostende. Het accent komt nu op Antwerpen te liggen. Op 2 december 1805 verliest Oostenrijk de Slag bij Austerlitz.

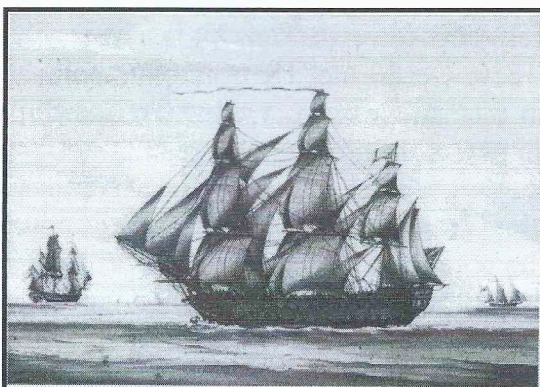

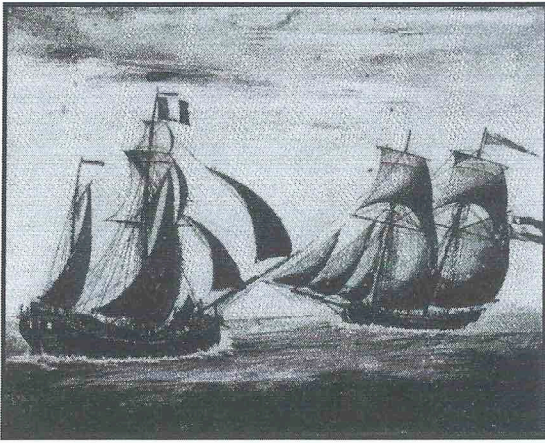
Schilderij van Wieden gedateerd 1812: 'The Great Admiral Nelson'. Het toont ondermeer de driedekker 'Tiger' (links) en Nelson's lineschip 'Victory' (midden). Het is zeer verrassend dat Wieden in 1812 hulde betoont aan Nelson, de overwinnaar van de slag van Trafalgar, terwijl Oostende nog onder Franse bezetting leeft.

Oostende ten tijde van Wieden, 1806 - 1814

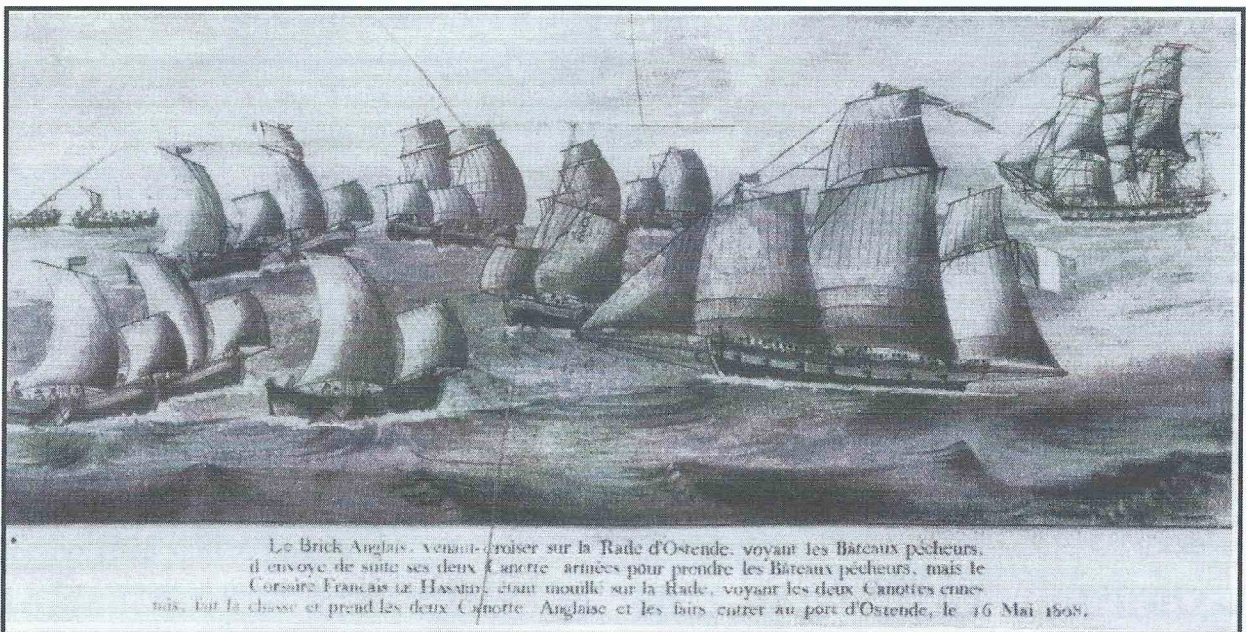
Eind 1806 wordt door Napoleon in Berlijn het 'Continentaal Stelsel' afgekondigd. Alle bondgenoten en bezette gebieden krijgen verbod om handel te drijven met Engeland. Engeland reageert met een totale blokkade van alle havens in Franse handen. Dit is zeer nadelig voor de Oostendse handel. Bij de Franse hertekening van de verdediging van Antwerpen wordt Oostende opnieuw in de defensieplannen opgenomen. Ze kon immers, na verovering, als uitvalsbasis dienen naar Antwerpen. Het tweede decennium van de 19de eeuw betekent dan ook, militair gesproken, voor Oostende de omschakeling van offensieve uitvalsbasis naar versterkte plaats met een louter defensieve opdracht.

1806 schildert Wieden een zeer mooi portret van een Engelse tweedekker.

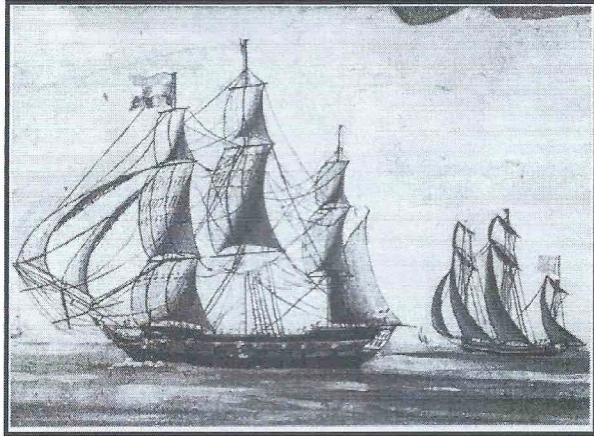

In 1808 schildert Wieden een Franse galjoot 'Le Dragon' (links) en een Nederlandse topzeilschoener.

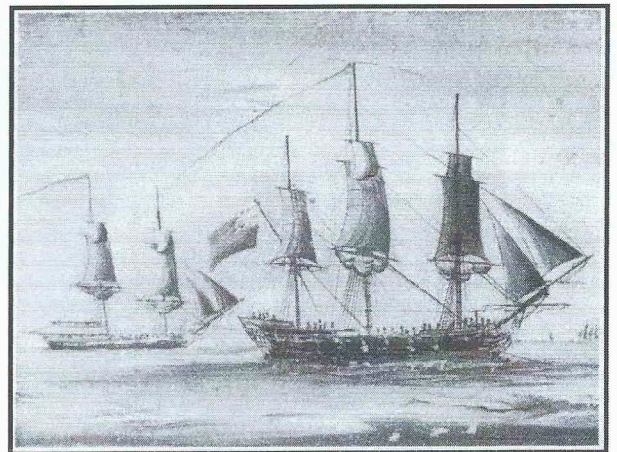
Een ander werk, eveneens gedateerd 1808, toont een kleine zeeslag nabij Oostende op 16 mei 1808. Een Engelse brik had 2 bewapende sloepen uitgestuurd om enkele Oostendse schuiten te kapen. De Franse 'Le hazard' kon de twee sloepen veroveren en naar Oostende slepen. Dit schilderij is één van de oudst gekende illustraties van de typische Oostendse schuiten die tot aan WOI in de vaart bleven. Antwerpen, MAS.

In 1809 bezetten de Fransen Wenen en overwinnen op 26/27 juni de Oostenrijkers definitief in de Slag bij Wagram. Toch laat de Oostenrijkse Keizer Frans I zijn dochter Marie-Louise met Napoleon trouwen. Frans I gaat akkoord omdat hij hoopt op die manier de banden tussen het Oostenrijkse keizerrijk en het nieuwe Franse keizerrijk te versterken. Zij is amper achttien jaar oud. Het huwelijk vindt plaats op 11 maart 1810. Op 20 mei 1810 komt Napoleon een vierde maal op bezoek naar Oostende, nu samen met zijn nieuwe vrouw. Te Sas-Slijkens stappen ze uit de barge en worden met ongeziene pracht en praal ontvangen. Triomfbogen, vlaggen, luxueuze koetsen, receptie, galabal in het "hôtel du Commerce" (nu OLV College).... Eens te meer wordt de stadsverdediging grondig bestudeerd. Er wordt opdracht gegeven tot het uitvoeren van een voorstudie tot de bouw van ondermeer het 'fort Impérial', het huidige fort Napoleon. Juli 1810 worden er 500 haveloze Spaanse gevangenen binnengebracht die het fort zullen moeten optrekken. Amper een kwart van hen zal het overleven.

Links: Schilderij toegeschreven aan Wieden. Het stelt een Nederlands korvet (links) en een Engelse driemastlogger voor, omstreeks 1810. MAS Antwerpen.

Rechts: Schilderij toegeschreven aan Wieden. Het stelt een Engels korvet voor. Op de achtergrond links een oorlogsbrik, omstreeks 1810. MAS Antwerpen.

Op 21 en 22 september 1811 brengt Napoleon nog een vijfde en laatste bezoek aan Oostende, ondermeer om de werken aan het Fort Impérial te inspecteren. Hij geeft opdracht om eenzelfde versterking te bouwen aan de westkant, het Fort Royal (Later gebruikt om de tribunes van de Wellington renbaan op te bouwen).

Juni 1812: de desastreuze veldtocht van Napoleon tegen Rusland. In dat jaar schildert Wieden zijn eerbetoon aan Admiraal Nelson die de leiding had tijdens de zeeslag van Trafalgar (21 oktober 1805) waarbij de Frans-Spaanse vloot door de Engelse vloot vernietigend verslagen werd. Zie hoger.

Achterglasschilderij, 'De Haven van Oostende' 1813

In 1813 schildert Wieden 'De haven van Oostende'. Een Engels korvet (24 stukken) zeilt de haven van Oostende binnen. Aan de gaffel en aan de top de White Ensign (Royal Navy). Links: de twee havenhoofden, het voorste met een bewapende schans. Daarachter de vuurtoren, een seinmast met rode vlag, een semafoor, gebouwen en een molen. Ook op de stadswallen staan kanonnen opgesteld. Achtergrond links: een Engelse tweedekker vuurt op een Frans schip. Wieden heeft het onderschrift van het schilderij in een soort toneel geschilderd waarvan het gordijn is opgehaald. Aan beide zijden van de tekst zijn militaria geschilderd.

Moeilijk te zien (5mm per figuurtje), maar zijn ze daar aan boord geen viool aan het spelen? Is er al iets te vieren?

En zijn het de Engelsen die het zullen halen?

Oktober 1813, de Volkerenslag bij Leipzig is voor Napoleon een grote nederlaag. Het is het begin van het einde van het trotse Empire. De Fransen trekken zich overal terug. November-december 1813, trekken divisies van het keizerlijke leger in aftocht, door Oostende.

Vanaf januari-februari 1814 overspoelen volledige divisies de stad, op hun tocht naar Frankrijk. Talloze burgers slaan op de vlucht. Maart 1814 trekken de oude coalitieleden Pruisen, Engeland en Oostenrijk Parijs binnen. Na zijn aftreden op 6 april 1814 wordt Napoleon naar Elba verbannen. Op 13 april 1814 verlaten de laatste Franse soldaten Oostende en kunnen Engelse eskaders de haven binnen zeilen. Manschappen van het Oostenrijkse coalitieleger komen de bezettingsmacht vervolledigen. In het hospitaal liggen ongeveer 300 Pruisische soldaten.

Wieden 1814, 'De Haven van Oostende'. Begin 1814 is de internationale politieke toestand duidelijk gekeerd in het nadeel van de Fransen. Wieden die al in 1812 hulde brengt aan Nelson, en in 1813 een Engels korvet de haven laat binnenvaren, schildert nu de 'De Haven van Oostende' opnieuw. Het is nu echter een Frans korvet die de haven binnen zeilt. Op de achtergrond links nog steeds de Engelse tweedekker die vuurt op een Frans schip. Tussen de korvet en de schans is er een roeisloep toegevoegd. Dit schilderij bevindt zich in het MAS, Antwerpen. Een reproductie van dit schilderij wordt door de (echte) Haven van Oostende in 1998 uitgegeven.

Detail uit 'De Haven van Oostende' 1814. De soldaten hebben nu een rode pluim op hun shako (hoed) en een rode kraag. Het hondje is er nog steeds. De rode kraag kan wijzen op Franse infanterie, de rode pluim op grenadiers die deel uitmaken van de lichte infanterie.

Wenzeslaus Wieden overlijdt te Oostende op 9 september 1814. Hij is dan 45 jaar. Op zijn overlijdensakte staat "schilder". Hij wordt beschouwd als de gangmaker van de 19de-eeuwse kunst van het maritieme achterglasschilderij, waarbij Oostende een centrale plaats inneemt in Europa.

De politiek na Wieden

Van 18 september 1814 tot 9 juni 1815 is er het Congres van Wenen onder voorzitterschap van Von Metternich. Engeland dringt aan op een bufferstaat tussen Frankrijk en Pruisen. Oostenrijk verliest de Oostenrijkse Nederlanden. Er wordt beslist dat de nieuwe staat de naam 'Koninkrijk der Nederlanden' zal dragen. Prins Willem Frederik van Oranje-Nassau wordt constitutioneel monarch. Op 16 maart 1815 spreekt Prins Willem zijn troonrede uit als Koning Willem I der Verenigde Nederlanden en Hertog van Luxemburg. Zijn rijk bestaat dus uit de Zuidelijke en de Noordelijke Provincies, het prinsbisdom Luik en het Groothertogdom Luxemburg. Op 6 april 1815 doet het nieuwe koningspaar zijn blijde intrede in Brussel.

Onverwachts keert Napoleon terug uit Elba. Hij wordt op 1 maart 1815 als een held ontvangen door Franse legereenheden en een meerderheid van de bevolking.

Op 18 Juni 1815 wordt Napoleon te Waterloo definitief uitgeschakeld door de Pruisen, Engeland en de (Verenigde) Nederlanden. Op 22 juni 1815 moet Napoleon voor de tweede keer aftreden. Hij wordt verbannen naar het in het midden van de Atlantische Oceaan gelegen eiland Sint-Helena. Tot aan zijn dood brengt hij er zijn tijd door met zijn mémoires.

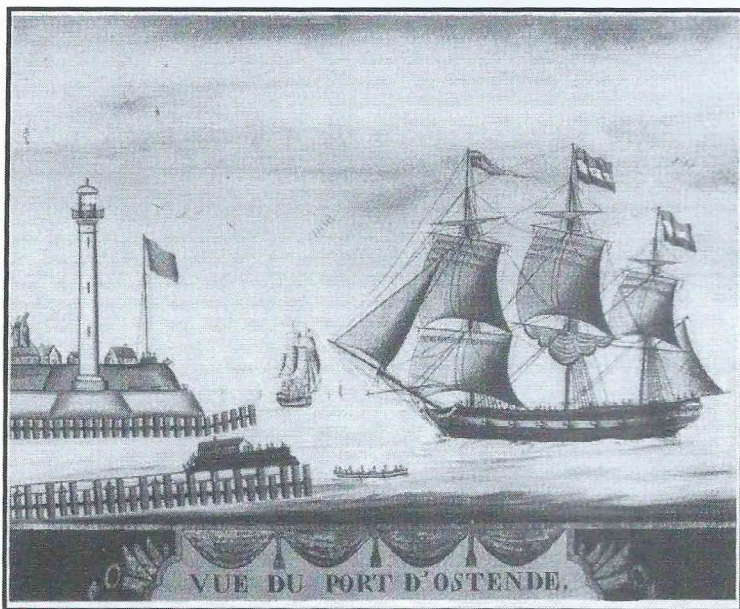
De Oostendse navolgers van Wieden

Wieden heeft te Oostende enkele collegae- en navolgers- achterglasschilders.

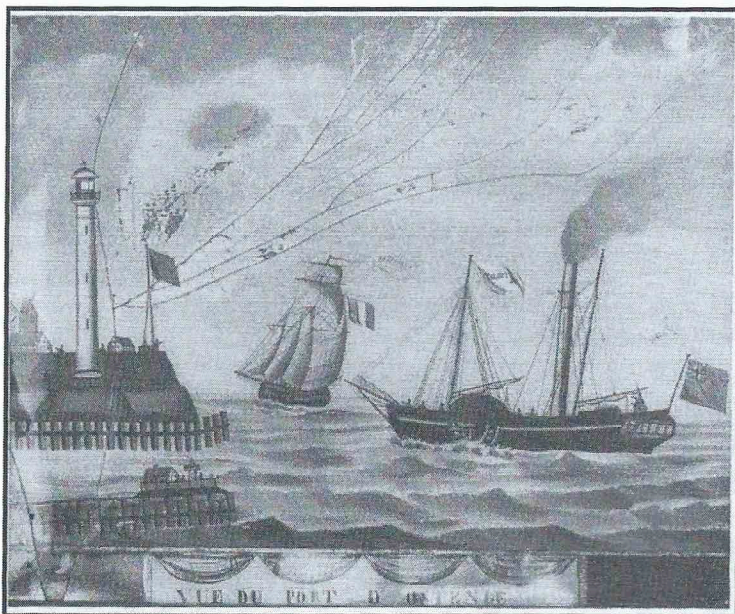
F. Meseure

François Laurent Meseure, geboren 1772 te ? en overleden te ? op ?, is dus 3 jaar jonger dan Wieden. Zijn naam komt in de bevolkingsregisters van Oostende voor in 1803 en 1806. Het oudst gekende achterglasschilderij van Meseure is gesigneerd en gedateerd: 1808. Het is een eerbetoon aan de Franse admiraal Charles Magon die in 1802 betrokken was bij het neerslaan van een slavenopstand in de Franse kolonie San Domingo (Meseure is dan 30). Dit werk heeft dus niets met Oostende te maken en laat vermoeden dat Meseure Franse roots heeft. De theatrale plaatsing van de tekst en de militaria in dit werk van 1808 zijn gelijkaardig aan die van Wieden in zijn werken van 1812 (Nelson), 1813 (Haven) en 1814 (Haven). Bij Meseure zijn de vlaggen in de militaria wit (de Franse Witte Vlag die al sinds 1794 officieel vervangen

Toegeschreven aan P.C. Weyts, omstreeks 1824. 'Vue du Port d'Ostende', getekend noch gedateerd. Nederlands korvet met 18 stukken. Seinmast met rode vlag. Twee kanonnen binnen de wallen. Op de voorgrond een roeisloep.

P.C. Weyts, omstreeks 1824. 'Vue du Port d'Ostende' stelt de Engelse raderstoomboot 'Talbot' voor die de eerste stoomverbinding tussen Engeland en het vasteland verzekerde. Op de achtergrond een Franse kof. Havenhoofd met twee kanonnen. Seinmast met rode vlag. Op de achtergrond een Frans kof zeilend aan de wind in de richting van de haven. MAS Antwerpen.

Na de revolutie van 1830 breidt de haven van Antwerpen snel uit. In 1838 verhuist Weyts met zijn gezin naar Antwerpen en hier eindigt dus de Oostendse periode van Weyts. Petrus Weyts en zijn familie maken, tot ongeveer 1878, Antwerpen tot een wereldbekend centrum van achterglasschilderen. Honderden schilderijen van het Antwerps atelier van Weyts geraken verspreid aan boord van vreemde schepen. Men treft zijn schilderijen nu aan in verschillende openbare en privé-verzamelingen in België, Duitsland, Denemarken, Zweden, Noorwegen, Engeland en de Verenigde Staten van Amerika.

De schilderijen van Weyts uit zijn Antwerpse periode zijn meestal schepen op de Schelde. Het water is er dan ook veel kalmer, in tegenstelling met de golfslag zoals geschilderd door degene die in Oostende verbleven.

P.C. Weyts, 1835. 'Vue du Port d'Ostende'. De galjas 'Le César' vaart de haven uit. Dit werk is in het bezit van het Heemmuseum 'De Plate', Oostende. Er is ook nog een tweede achterglasschilderij van Weyts in De Plate.

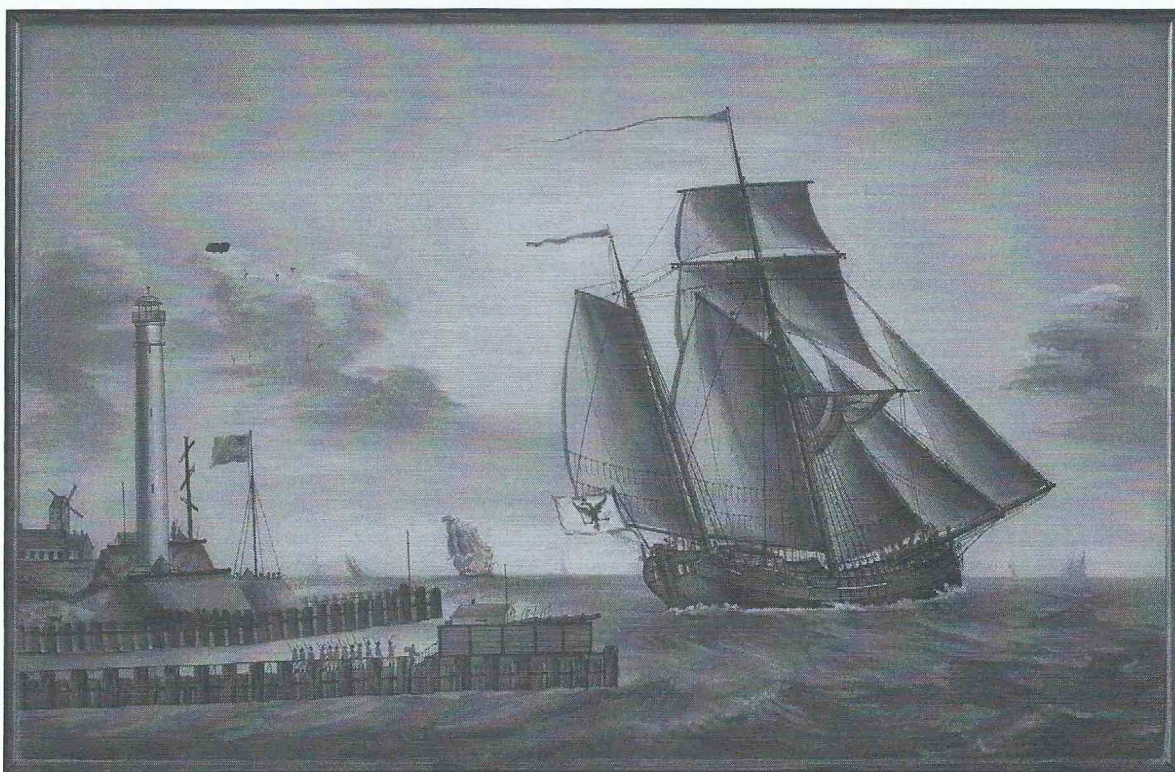
P. Nefors

De traditie van het achterglasschilderen wordt te Oostende na Weyts nog verder gezet door Petrus Nefors. Nefors is geboren te Oostende op 12 augustus 1790. Hij is dus 21 jaar jonger dan Wieden. Nefors is overleden te Oostende op 3 maart.1876. Van hem zijn werken bekend tussen 1836 en 1869. Ook hij neemt op sommige schilderijen de theatrale tekst en militaria over. Gezien bij Meseure?

Anderen

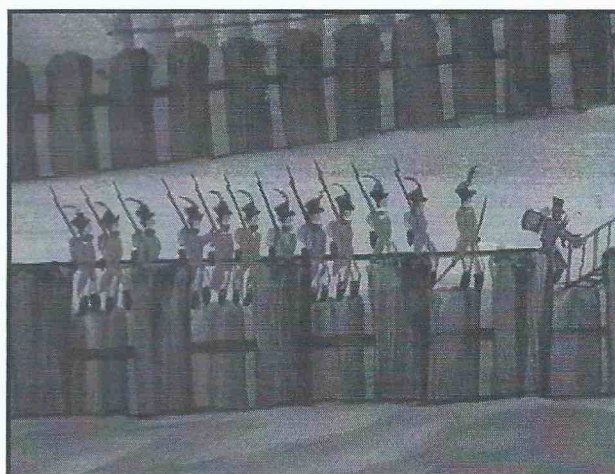
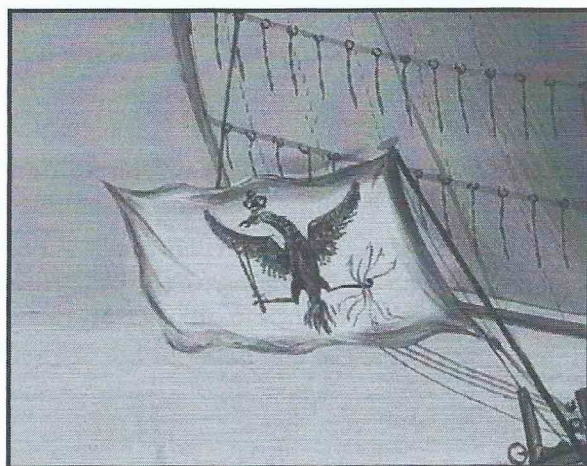
Er is ook nog 'Oostends' werk bekend van E. Devriese, die in de buurt van Oostende moet gewoond hebben en van E.Vanheste. Buiten hun schilderijen is er van die achterglasschilders verder niets bekend. Het enig gekende werk van Vanheste is bewaard in het Heemmuseum De Plate, Oostende. Het enig gekende van Devriese dateert van 1852. Het lijkt erop dat omstreeks 1870 het achterglasschilderen in Oostende volledig is uitgestorven.

Onbekend

Ook het Friese Scheepvaartmuseum is in het bezit van een 'Haven van Oostende'. Het schilderij is getekend noch gedateerd. Het bevat ook geen titel noch militaria. Een tweemastkofschip met Pruisische vlag zeilt de haven van Oostende uit.

Aan de golven te zien lijkt het geen werk van Meseure. Weyts schildert meestal zachtere golven en is in 1815 pas 16 jaar oud. Nefors is, rond 1815, 25 jaar oud. De eerste nog gekende werken van Nefors dateren van 1830 en hij maakt, voor zover wij weten, geen kopieën van anderen. De golven en de wolken doen denken aan Wieden. Zou het een werk van Wieden kunnen zijn?

Soldaten hebben rode uniformen, dit wijst op Engelse Red Coats. Het hondje is er niet meer.

Aan de seinmast zien we een blauwe vlag met een zwarte tweekoppige adelaar op geel veld. Dit wijst op het Oostenrijkse Keizerrijk (1804-1867). Toen Oostenrijk in 1804 onder Frans I (1768-1835) een Keizerrijk werd, werd in het wapen de dubbele adelaar ingevoerd als verwijzing naar het Heilig Roomse Rijk. Frans I was ook, maar dan als Frans II, de laatste keizer van het Heilige Roomse Rijk. Dit Rijk was in de voorbije 200 jaar een steeds losser verband geworden. Het werd ten slotte op 6 augustus 1806 door Frans II ontbonden. De adelaar houdt in zijn ene poot de scepter en het rijkszwaard, in de andere de rijksappel. Het is gekroond met de keizerlijke kroon. Later zal de dubbele adelaar het symbool worden van Oostenrijk-Hongarije.

Een Pruisisch schip, Engelse Red Coats en een vlag van het Oostenrijkse Keizerrijk in Oostende, dat zal pas kunnen vanaf april 1814. Op 16 maart 1815 spreekt Prins Willem zijn troonrede uit als Koning Willem I der Verenigde Nederlanden en Hertog van Luxemburg. Oostende komt dan onder Nederlands bewind.

Dit alles laat vermoeden dat het achterglasschilderij hierboven dateert tussen april 1814 en maart 1815. Wieden overlijdt op 9 september 1814. Is dit het laatste werk van Wieden? Zijn de banbliksems in de Pruisische vlag een subtiele weerwraak op die nacht van 11 juli 1794 (Wieden was toen 25) dat de Fransen op de visserskaai de staak afbreken met de dubbele arend die zijn bliksems uitspreidt over de rode jacobijnsmuts?

Met dank

Met dank voor de gewaardeerde input:

- De Gryse Karel,
- Devriendt Huguette, Mu.ZEE Oostende,
- Moeyaert Annemie,
- Pitteljon Etienne, Gidsenkring Lange Nelle, Oostende,
- Seffinga Meindert, Fries Scheepvaart Museum, Sneek (NL),
- Stubbe Nadia, Heemmuseum De Plate, Oostende,
- Vrelust Jef, MAS, Antwerpen.

Bronnen:

Achterglasschilderijen:

- J. Van Beylen: Vlaamse Maritieme Achterglasschilderijen (Antwerpen: Nationaal Scheepvaartmuseum). In : Mededelingen van de Marine Academie van België, dl. XI, 1958-1959.
- J. Van Beylen: Vlaamse Maritieme Achterglasschilderijen Antwerpen: Nationaal Scheepvaartmuseum, 1981.
- Hans Jürgen Hansen: Kunstgeschichte der Seefahrt. Oldenburg: G. Stalling Verlag, 1966.
Ook vertaald in het Nederlands als: De glorie van het schip. Brussel: Elsevier, 1967.
- Norbert Hostyn: Schilders van Scheepsportretten in achterglastechniek, in: tijdschrift De Plate; 1978, p110-129 en 1981, p 215-247.
- Achterglasschilderijen. Uitgegeven door de A.G. "Haven van Oostende" in 1998.
- Website <http://friesscheepvaartmuseum.nl>.

Franse periode in Oostende:

- G. Billiet: Oostende in de Franse tijd: kroniek van de voornaamste gebeurtenissen, in tijdschrift De Plate; 1978, p. 4-5, 23-25, 42-43, 64-66, 89-90, 115-116 en 137
- [S.n.:] Oostende, 25/03/1793 – 28/09/1802: dagboek van de Franse Tijd. Bewerkt door A.G.R; Driessen. Oostende: eigen beheer, 1997.
- Frank Ryon en Freddy Hubrechtsen: Fort Napoleon. Erpe: Uitgeverij De Krijger, 2000.
- Werner Rabau: Voor Koningin geboren: Oostende duizendjarig boegbeeld van maritiem Vlaanderen. Middelkerke: JMP-Trends, 2000.

Op de kaft een afdruk van een geporseleinde kaart

**Hôtel du Grand Café
uitgebaat door
C. Salzgeber
Wapenplein
Oostende**